

**„20 dk
valóságot,
legyen már
olyan szíves!”** *A befogadó kamera – Beszélgetések magyar dokumentumfilmekkel*, Magyar Napló, Írott Szó Alapítvány, Dokufilm Kft., 2016.

„[...] [Ha] a tisztán látáshoz csak 5%-ot hozzáadtunk mi most ketten, az a társadalomnak egy óriási haszon.” Ironikus módon ez a mondat Varga Ágota *A tartótiszt* című dokumentumfilmjének főszereplőjétől hangzik el, attól a férfitől, aki a szocializmusban hálózati személyeket „toborzott”, hogy az egyházi „reakció-elhárítást” erősítse. De nehezen vonható kétségbe: ez a médium világunk, társadalmunk eseményeinek, egyes jelenségeinek még azt a minél szélesebb, objektív rálátási spektrumát biztosítja, amely a mozaikokra szegmentálódott, közösségi oldalakon megosztott mikrohíreken át már csak valamilyen emészthetetlen, csökevényes féligazsággént csapódik le mindannyiunk tudatában. Jelen helyzetben úgy tűnik, hogy a fenti evidenciát erősíteni szükséges, ha kell, akkor egy könyvvel a dokumentumfilmről, ebben pedig ki is szólalhatna meg hitelesebben, mint maguk az alkotók?

Rendre visszatérő téma a kötetben, hogy mi is a dokumentumfilm feladata, miben áll a küldetése? B. Révész László mindezt úgy fogalmazza meg, hogy a jó dokumentumfilm a mindenkori kritikai ellenzék, hiszen a hatalom mindig az a vendég, aki egy kicsit „agit-prop”-os rendelést adna le. Fekete Ibolya hasonlóan gondolkodik, számára ez a filmtípus valamilyen valóságanyag aprólékos megismerése és megmutatása. Gyarmathy Livia pedig már egy kicsit a modernség elméleti síkján lavírozva közelíti meg a filmezés problémáját. Ő nem tud *egyetlen* tiszta valóságmegjelenítést elfogadni: az alkotó személye, nézőpontja is dolgozik egy történet bemutatásában; személyes valóságunk leképeződési formái közül ez csak az egyik – számtalan más forma mellett. Innen pedig már egyenes az utunk a dokumentumfilm vonatkozásában megjelenő valóság manipulálhatóságának etikai kérdésköréhez: mennyire is avatkozhatunk be, milyen forgatási feltételeket szabhatunk, hozhatunk létre?

Érdekes Andor Tamás operatőr beszámolója arról a munkamódszerbeli sajátosságról, amely szerint a rendezőnek annyi időt kell eltöltenie a szereplőkkel, hogy azok teljesen hozzászokjanak a kamera látványához, így nem jönnek zavarba éles forgatási szituációkban sem. Az öncélúság és hatásvadászat elkerül-

lésére törekvő Almási Tamás pedig kifejti: csak annyira hajlandó exponálni egy nehéz sors nyomorát, amennyire azt a történet megkívánja.

A kötetben elmerülve hamar a kullisszák mögé leshetünk, és „végeredmény-centrikus” fölfogásunkat ingathatják meg azok a történetek, amelyek beszámolnak az emberfeletti munka mennyiségéről, ami szükséges egy ilyen film elkészítéséhez, egy sors rögzítéséhez; a nehézségekről, amikor *A tartótiszt* főszereplője sorra lemondja a forgatási napokat, mert munkajogi titoktartása még a rendszerváltás után is aktív, így „megijed” egyes nevek felsorakoztatásától. Ezek azok a falak, amelyek a kreatív dokumentumfilmeket még inkább inspirálják, s nélkülük nehezen képzelhető el például egy új műfaj, a dokumentumfilm-játékfilm létrejötte (amelyről Dárday István és Szalay Györgyi mesélnek, akik szakértői ennek a vonalnak). Ez is egy út az egyes nézőpontok komplementer, egymás horpadásait kikalapáló „objektív” prezentálásához. Olyan örökségről van szó, amelyet – Kisfaludy András remek párhuzama alapján – „ottlikinak” is nevezhetünk. Ahogy ezt Papp Gábor Zsigmond is elmondja: abszolút igazságok nincsenek, és hinnünk kell a bájos *Retró*-sorozat szerzőjének, mert mi is olvastuk Ottlikot, és mi is (már) egy relativizált világban éljük mindennapjainkat.

És a fenti viszonylagosságot erősíti Varga Ágota másik súlyos darabja, a *Leszármazottak*, melyben azt az Endre Zsigmondot bírják szóra, aki Endre Lászlónak, a '44-es belügyi államtitkárnak, a magyar zsidóság sorsáért felelős háborús bűnösnek a fia. A film kiválóan szemléltet egy olyan zavarba ejtő problémát, amit ennyire kielezeten ritkán láthatunk megjelenni: a nagyszabású történelmi traumákat „csurgatja össze” az individuális tragédiákkal, ezúttal azonban a másik oldalról. És épp ezért felmerül a kérdés, hogyan indíthat meg az emlékezéstörténet, amelynek egy tömeggyilkos áll a középpontjában?! És mégis... megindít az idős Zsiga bácsi őszinte, fiús rajongása édesapja iránt, fájdalomla halála felett, még akkor is, ha az apa nézetei, ideológiája rá is hatottak – minden emberi jóérzése ellenére. Ezek a konfliktusok pedig, ha tesszik, ha nem: a mi határainkat is tágítják, látókörünket szélesítik, és erkölcsi elköteleződésünket, végső soron emberi méltóságunkat segítenek megőrizni.

Varga Viktor

